

บทที่ 3

เพลงเชิดหุ่นกระบอก

นับแต่อดีตมนุษย์สามารถสร้างเสียงเพลงให้เกิดขึ้นได้ด้วยตนเองโดยมิต้องใช้เครื่องมือ หรือเครื่องดนตรีใดเลย เสียงดังกล่าวนั้นคือ “เสียงร้อง” ที่มีการพัฒนาจนกระทั่งเป็นการขับร้อง โบราณจารย์ด้านคีตศิลป์ไทยได้มีการพัฒนารูปแบบการขับร้องอย่างต่อเนื่องโดยตลอด และยังสามารถจำแนกการขับร้องออกเป็นประเภทต่าง ๆ อันได้แก่

ขับ หมายถึงการเปล่งเสียงออกมาเพื่อนำเสนอเรื่องราวด้วยทำนองที่ไม่ซับซ้อน (ราชบัณฑิตสถาน, 2540 : 23) นอกจากนั้นยังแยกย่อย “การขับ” ออกเป็น ขับไม้ และขับเสภา เป็นต้น

ร้อง คือ การเปล่งเสียงออกมาเป็นถ้อยคำ หรือเป็นอย่างสระ อือ เออ ให้ถูกต้องตามจังหวะ และทำนองที่กำหนดไว้ (2540 : 133) มนตรี ตราโมท ได้อธิบายไว้ในหนังสือดุริยางคศาสตร์ไทย ภาควิชาการ เกี่ยวกับการร้องว่า การร้องนั้นชั้นที่ 1 ใช้เนื้อร้องเป็นทำนองไปในตัว โดยไม่มีเอื้อนเลย เช่น เพลงแม่ศรี และฉุยฉาย ชั้นที่ 2 ร้องไปกับดนตรี ใช้ดนตรีสอดบ้าง มีเสียงเอื้อนเล็ก ๆ น้อย ๆ บางเพลงก็ไม่มีบ้าง เช่น เพลงเทพทอง และสาธิตา ชั้นที่ 3 มีเสียงเอื้อนมาก ๆ เช่น เพลง 2 ชั้น 3 ชั้น (มนตรี ตราโมท, 2540 : 28) และยังได้อธิบายเกี่ยวกับการร้องอีกลักษณะหนึ่งคือการร้องพร้อมกับการบรรเลงดนตรีไปด้วยกัน โดยแบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. คลอ หมายถึงการบรรเลงเครื่องดนตรีไปพร้อม ๆ กับการร้องเพลงโดยผู้บรรเลงดนตรีต้องบรรเลงไปตามทำนองของเสียงร้อง ดังเช่นการสีซอสามสายคลอร้องในวงมโหรี

2. เคลา หมายถึงการบรรเลงเครื่องดนตรีไปพร้อม ๆ กับการร้องเพลง เพียงแต่ลักษณะการบรรเลงดนตรีมิได้ไปตามทำนองทางร้อง แต่บรรเลงไปตามทางของตนโดยยึดเสียง และจังหวะได้ตกในเสียงเดียวกัน เช่นการร้องเพลงทะเลแยะ ในตับพรหมศาสตร์

3. ล่าลอง หมายถึงการบรรเลงเครื่องดนตรีไปพร้อม ๆ กับการร้องเพลงแต่ว่าทั้งทางบรรเลง และทางร้องต่างไปคนละทำนอง โดยมีได้คำนึงถึงเสียงตก ตัวอย่างเช่น การร้องเห่เชิดฉิ่ง เป็นต้น

ทั้งนี้ยังมีหลักในการขับร้องซึ่งแตกต่างกันออกไปอีกตามโอกาสที่ร้อง เช่นที่ปรากฏในการขับร้องประกอบการแสดงโขน ละครใน ละครนอก จะมีวิธีการร้องแตกต่างไปจากการขับร้องเพลงประเภทเพลงตับ เพลงเถา เพลงเกร็ด ดังที่ ท้วม ประสิทธิ์กุล ได้กล่าวไว้ในหนังสือหลักคีตศิลป์ว่า

“...การร้องโขน คนร้องที่เป็นต้นบทควรจะต้องรู้จักชื่อตัวโขน เพราะจะทำให้สะดวกในการบรรจุเพลง และเหมาะสมกับตัวนั้น ๆ การร้องประกอบการแสดงละครนอกนั้นไม่ต้องใช้ความประณีตมากนักเหมือนละครใน เพราะต้องการเพียงให้มีความสนุกสนานมาก ๆ เป็นสำคัญ ฉะนั้นเพลงที่ใช้ร้องต้องกระฉับกระเฉง รวดเร็ว...” (ท้วม ประสิทธิ์กุล, 2529 : 230 – 231)

กอปรกับผู้ขับร้องยังต้องมีไหวพริบ กำลังเสียงดี แม่นจังหวะ แม่นเสียง และแม่นยำเพลงประกอบเข้ากัน จึงจะสามารถขับร้องเพลงนั้น ๆ ได้อย่างไพเราะน่าฟัง อีกทั้งวิธีการร้องเพลงไทยยังมีเอกลักษณ์อันสำคัญคือ การร้องทำนองที่มีได้มีคำกำกับอยู่นั้น ก็จะใช้การเอื้อนไปตามทำนองเพลงโดยร้องเป็นเสียงสระต่าง ๆ ดังวิธีการที่ ท้วม ประสิทธิ์กุล ได้อธิบายไว้ดังนี้ คือ

1. เสียงเออ คือ การเปล่งเสียงให้ดังถึงเสียงมาตรฐาน ใช้กำลัง น้ำหนักเสียง ลึกเพียงโคนลิ้น บังคับคอให้แข็ง เมื่อรู้สึกว่าน้ำหนักเสียงมาอยู่ที่คอแล้ว ยกโคนลิ้นขึ้นเล็กน้อยพอให้คอโปร่ง แล้วเปล่งกระแเสียงออกตรงเออ ให้ดังอยู่ในระดับเดียว อย่างสม่ำเสมอเรื่อย ๆ ไป มากน้อยแล้วแต่ความพอเหมาะพอดีของทำนองเพลงตามประเภท

2. เสียงเอย และเย คือ การเปล่งกระแเสียงได้ดังตรงเสียงมาตรฐาน บังคับเสียงให้หนักที่คอเผยปากขึ้นเล็กน้อย ยกโคนลิ้นขึ้นเล็กน้อย พอให้คอโปร่ง ใช้กำลังเสียงระดับเดียวเรื่อย ๆ แล้วเน้นแก้มกับคางให้ขยับ แล้วค่อย ๆ กดปลายลิ้นลงแตะ หลังฟันล่างเบะปากเล็กน้อย แล้วค่อย ๆ ลดคางลงช้า ๆ เปล่งเสียงเรื่อย ๆ จนสุดเสียง

3. เสียงอือ คือ การตั้งเสียงให้ตรงเสียงมาตรฐาน ใช้กำลังน้ำหนักเสียงให้ดังมากน้อยเผยปากขึ้นเล็กน้อย ระหว่างที่เปล่งเสียงออกนั้นบังคับคางไว้อย่าให้เคลื่อนไปมา ยกโคนลิ้นขึ้นพอให้คอโปร่ง แล้วเปล่งเสียงออกตรงคอให้แรงเมื่อรู้สึกว่เสียงมาหนักที่คอแล้วค่อย ๆ เลื่อนน้ำหนักให้มาอยู่ที่เพดานเมื่อรู้สึกว่าน้ำหนักลมมาอยู่ที่เพดานแล้วค่อย ๆ บังคับลม ให้มาอยู่ที่จมูกให้มาก แล้วเผยปากเปล่งเสียงออกสองทางพร้อมกัน ทางจมูกมาก ทางปากน้อย

4. เสียงเอ๋อ คือ การเปล่งกระแสเสียงออกให้มีน้ำหนักที่ค้อมากหน่อย แฝงปากขึ้นเล็กน้อย พองามยกโคนลิ้นขึ้นเล็กน้อยพอให้คอโปร่ง แล้วค่อย ๆ ขยับคางขึ้น เลื่อนเสียงจากค้อมาที่จมูก แล้วเน้นแก้มกับคางเข้า แล้วค่อย ๆ โนมลิ้นลงช้า ๆ จนแตะฟันล่างเบา ๆ แล้วผันเสียงขึ้นจมูกอีกครั้งหนึ่ง ให้แรงและนานมากกว่า คือ ระบายเสียงออกยาว ๆ บังคับกำลังเสียงให้อยู่ในระดับสม่ำเสมอเรื่อยไป จนพอแก่ความต้องการ

5. เสียงเฮอ ฮือ คือ การเปล่งเสียงออกตรงคอให้แรงมาก่อน แล้วบังคับให้เสียงเลื่อนมาหนักที่เพดานกับจมูกพร้อมกันแฝงปากขึ้นเล็กน้อย บังคับคอให้ตึง แล้วเปล่งเสียงให้ดังระดับเดียวเรื่อย ๆ ให้กำลังแรงมากหน่อย เพราะจะต้องใช้เสียงสองทาง เสียงเฮอ จะใช้กำลังทางปาก จะต้องแฝงปากให้เสียงผ่านทางปากมากกว่าทางจมูกเล็กน้อย ยกคางขึ้นนิดหน่อย ส่วนเสียงฮือ ต้องใช้กำลังน้ำหนักมากหน่อย เพราะใช้เสียงทางจมูกมากกว่าทางปาก ทำให้หนักแรง เพราะปากจะแฝงมากไม่ได้ และไม่ต้องยกคางแล้วเปล่งเสียงให้แรงที่จมูกเรื่อย ๆ

6. เสียงทือ คือการใช้กำลังเสียงที่จมูก แรงมากหน่อย แฝงริมฝีปากนิดหน่อย ไม่ขยับคาง แล้วเปล่งกระแสเสียงออกเพียงผิว ๆ เสียงอย่างอ่อนหวาน ค่อย ๆ ผ่อนเสียงออกช้า ๆ พร้อมกับผันขึ้นทางสูง การเปล่งเสียงทางสูงนี้จะต้องทำนานหน่อย เมื่อจวนจะสุดของเสียงต้องค่อย ๆ ลดกำลังเสียงลงทีละน้อย ๆ จนสุดทางเสียงหายไปเอง (2529 : 198 - 199)

นอกจากวิธีการขับร้องที่เรียกว่า "เอื้อน" โดยใช้การออกเสียงสระดังกล่าวดังแล้ว ยังมีกลวิธีในการขับร้องที่นอกเหนือไปจากการทำเสียงสระดังกล่าวดังมาอันเป็นวิธีพิเศษเพื่อทำให้เกิดความไพเราะยิ่งขึ้น ดังมีการบัญญัติเป็นคำศัพท์เฉพาะสำหรับการขับร้อง เช่น

ครั้น คือการใช้กำลังเสียงให้แรงเพียงโคนลิ้น แล้วเน้นคอบังคับเสียงที่เปล่งออกมาให้สะท้อนเหมือนกระแอม

บริบ คือการใช้เสียงหนักทางจมูก แล้วเปล่งเสียงออกมาเสียงหนึ่งค่อนข้างแรง เน้นเสียงยืน แล้วสับปลายเสียงเหมือนสะดุด หนักครั้งหนึ่ง เบาครั้งหนึ่งสลับกันไปมา

เกลือก คือการใช้เสียงทางคอให้แรง แล้วดันเสียงปานกลางออกมาพอสสมควร แล้วเน้นบังคับให้เสียงเลื่อนไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่เสียงต่ำเลื่อนขึ้นไปสูง โดยไม่เปลี่ยนฐานคอ

กลอก กลืน คือการใช้เสียงทางคอสลับกับทางจมูก ใช้เสียงกลอกไปมา แล้วกลืนให้ลึกต่ำลงไปในคอ แล้วเค้นคอบังคับให้เสียงขยับไปมาสองหรือสามครั้ง ตามต้องการ (2529 : 224)

การขับร้องประกอบการแสดงอื่น ๆ นอกจากโขน ละครใน ละครนอกแล้วก็ยังมี การขับร้องในละครดึกดำบรรพ์ ละครชาตรี หุ่นละคอนเล็ก หุ่นกระบอก เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่มีวิธีการขับร้องแตกต่างกันไปอันเป็นเอกลักษณ์ของการแสดงเฉพาะตน

สำหรับการร้องเพลงหุ่นกระบอกนั้นอาจเกิดขึ้นมาพร้อมกับการแสดงหุ่นกระบอก หรืออาจหลังจากเกิดการแสดงหุ่นกระบอกแต่ก็อยู่ในระยะเวลาที่ไม่ยาวนานนัก ดังกล่าวมาแล้วว่าการแสดงหุ่นกระบอกไทยนั้นได้รับแนวคิดมาจากการแสดงหุ่นของจีนไหหลำ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ลักษณะการขับร้องเพลงหุ่นกระบอกนั้นมีสำเนียงค่อนข้างจีน ทั้งยังมีเครื่องประกอบจังหวะเช่น กลองต็อก ด้ว และ ม้าล้อ ซึ่งให้เสียงทางจีนเข้าประกอบ ส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการขับร้องเพลงหุ่นนี้ในระยะแรกเริ่มนั้นปรากฏอยู่ 3 ท่านคือ ตาสังขารา ขอทานตาบอดนั่งสีซออยู่หน้าศาลเจ้าพ่อเสือ นายเหน่งผู้คิดเล่นหุ่นกระบอกตามแบบหุ่นไหหลำ และแม่ครูเคลือบ คนเซ็ดหุ่นและขับร้องในคณะหุ่นคุณเกาะ การพัฒนาของการร้องเพลงเซ็ดหุ่น หรือเพลงหุ่นกระบอกให้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว จึงทำให้เพลงเซ็ดหุ่น หรือเพลงหุ่นกระบอก มีความแตกต่างไปจากการร้องประกอบการแสดงอย่างอื่นที่มีอยู่ในระยะเวลาใกล้เคียงกัน เช่น หุ่นหลวง หุ่นวังหน้า เป็นต้น

รูปแบบการดำเนินทำนองทางร้องเพลงเซ็ดหุ่นกระบอก

การขับร้องเพลงเซ็ดหุ่น หรือเพลงหุ่นกระบอกนั้นเป็นวิธีการร้องแบบที่เรียกว่า "การร้องเคล้า" ดังได้กล่าวข้างต้น โดยก่อนที่จะขึ้นการขับร้องนั้นจะใช้ซออุสี่ทำนองดังต่อไปนี้

--- 1	--- 5	--- 7	--- 5	- 1 - 5	- 7 - 1	5 1 7 1	2 5 7 1
7 5 4 5	7 1 3 4	3 1 3 4	5 1 7 5	--- 5	--- 5	4 3 - 4	- 5 - 5

(เบญจรงค์ ธนโกเศศ. สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2542)

ทำนองนี้คือ ทำนองที่เป็นแบบเฉพาะของการบรรเลงเพลงหุ่นกระบอกที่เดียว ทว่าผู้สีซออยู่แต่ ละท่านอาจจะมีวิธีการดำเนินทำนองตอนต้นนี้แตกต่างกันบ้าง แต่มีข้อสังเกตคือ การขึ้นต้นทำนองนั้น มักจะขึ้นต้นด้วยเสียงของสายเปล่าทั้งสายทุ้ม และสายเอก เช่นเดียวกันทุกคนเพียงจะแตกต่างกันหลังจากทำนองในห้องเพลงที่ 4 ไปแล้ว อย่างไรก็ตามผู้สีซอจะดำเนินทำนองแล้วจบด้วยเสียงสายเปล่าของ สายเอกซอคู่ คือเสียงซอล (5) ทุกครั้งไป เพื่อผู้ขับร้องจะเริ่มต้นสวมร้องในห้องเพลงที่ 5 ประโยคที่ 2 เป็นต้นไป ในส่วนของผู้ขับร้องจะเริ่มร้องดังทำนองต่อไปนี้

----	----	----	----	----	- ๕ - ๕	๔ ๓ - ๔	๖ ๕ - ๕
--- ๑	--- ๗	-- ๑ ๗	๖ ๕ - ๕	-- ๕ ๗	- ๔ - ๕	- ๔ - ๕	๔ ๓ --

จากทำนองดังกล่าวนี้เรียกว่าการ "ร้องท้าว" (อาพันธ์ นาคคง, 2529 : 42) ซึ่งหมายถึงทำนอง ซึ่งผู้ขับร้องเริ่มสวมร้องจากซอคู่ก่อนจะเข้าสู่เนื้อเรื่องต่อไป ในเรื่องทำนองร้องท้าวนี้ ดวงเนตร ดุริย- พันธุ์ได้อธิบายว่า "...การร้องทำนอง - ๕ - ๕ ๔๓ - ๔ ๖๕ - ๕ --- ๑ --- ๗ -- ๑๗ ๖๕ - ๕ จะ มีเพียง 2 เสียงเท่านั้นจะไม่มี --- ๑ - ๕ - ๗ แต่จะร้อง - ๕ - ๕ ๔๓ - ๔ ๖๕ - ๕ --- ๑ ตัวนี้ จะลากเอาไว้แล้วก็ไป --- ๗ ที่ร้องกันอย่างนั้นน่าจะร้องตามคันทักซอ..." นอกจากนี้ในตอนท้ายของ การร้องท้าว คือทำนอง - ๔ - ๕ - ๔ - ๕ ๔๓ -- ผู้ขับร้องคนใดสามารถทำเสียงครุ่นได้มาก จะทำ ให้เกิดความไพเราะมากขึ้น (ดวงเนตร ดุริยพันธุ์. สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2542)

เมื่อร้องท้าวแล้วผู้ขับร้องจึงเริ่มร้องเข้าบท โดยการวิจัยนี้ได้นำบทการแสดงหุ่นกระบอก เรื่อง พระอภัยมณี ตอนหนีนางผีเสื้อสมุทร เรียบเรียงโดย พนิดา สิทธิวรรณ แสดงเนื่องในงานฉลองกรุง รัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี ระหว่างวันที่ 4 - 10 เมษายน พ.ศ. 2525 ณ โรงละครเล็ก โรงละครแห่ง ชาติมาเป็นกรณีศึกษา โดยในบทหุ่นนี้ปรากฏร้องเพลงหุ่นกระบอก 3 แห่งด้วยกันดังจะได้กล่าวต่อไป ที่ละบท

สำหรับบทแรกนี้ ดวงเนตร ดุริยพันธุ์ ได้ให้ทรรศนะว่า "...หลังจากร้องบทไหว้ครูหุ่น คือ เพลงขับปี่นอก และปี่นตลิ่งนอกแล้ว ก็จะเริ่มร้องหุ่นกระบอก คือบทจะจับบทพี่น้องสองกษัตริย์ เป็น บทแรกที่ใช้สำหรับหัดร้อง และยังเป็นบทที่สามารถร้องทางหุ่นสอดแทรกได้ตลอด..." (ดวงเนตร ดุริย- พันธุ์. สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2542)

โดยบทขบร้องมีความดังต่อไปนี้

จะจับบทพี่น้องสองกษัตริย์
เป็นกษัตริย์จักรพรรดิพิศดาร
พระเชษฐาว่าไอ้พ่อเพื่อนยาก
เข้าถึงวังยังมีทันได้ทดลอง
พระอนุชาว่าพระพี่นี้ชั่วลาด
แม่นซึ่งวังยังไม่บรรลี่ยลาญ
พระเชษฐาว่าจริงแล้วน้องรัก
พลางประคองน้องรักจรลึ

บิดาตรัสขับไล่ออกไพร่สานต์
มาเรียนการเป่าปี่กระบือกระบอง
สู้ลำบากบุกบันกันทั้งสอง
ก็มาต้องยากเย็นเป็นภัยพาล
เป็นชายชาติช่างงาไม้กล้าหาญ
ก็เซซานชอกซอนไปคงได้ดี
เจ้าแหลมหลักตักเตือนสติพี่
เข้าหยุดยั้งฝั่งนทีเย็นสบาย

วิธีการขบร้องเพลงหุ่นกระบอง ในบทที่ 1 ปรากฏดังนี้

-----	-----	-----	-----	-----	- ๕ - ๕	๔ ๓ - ๔	๖ ๕ - ๕
--- ๑	--- ๗	-- ๑ ๗	๖ ๕ - ๕	--- ๕	- ๗ - ๔	- ๕ - ๔	- ๕ - ๔
- ๓ --	-----	-----	-----	จะจับ	บท	พี่	น้อง
- ๑ --	--- ๕	- ๗ ๔ ๓	- ๔ --	- ๗ ๕	--- ๕	๗ ๕ - ๗	- ๕ - ๗
	สอง	กษัตริย์		บิ	ดา	ตรัส	ขับ
	ไล่			- ๓ - ๖๕	- ๔ ๓	- ๔ - ๓	ไล่
	ออก ไพร	สานต์		เป็น	กษัตริย์	จัก	ร พรรดิ
๔ ๓ --	- ๔ - ๖๕	--- ๕	--- ๗	-- ๑ ๗	๕ ๗ - ๕	--- ๕	- ๗ - ๑
	พิศ	ศ ดาร		มาเรียน	การ	เป่า	ปี่
- ๗ --	--- ๗	๔ ๓ ๔ ๔	-----	- ๗ ๕ ๕	- ๗ ๔	--- ๓	--- ๓
	กระ บี่		กระบอง				
-----	- ๔ - ๓	๔๕๔๓๔๕	- ๕ - ๕	-----	-----	-----	-----

พระเชษฐ	ฐา	ว่า	ไ้				
- - ๑ ๗	- ๕ - ๗	- ๑ - ๗	- ๕ - ๗	๕ ๗ - -	- ๕ - ๑	- - - -	- - - -
- - - -	- - - ๑	- ๒ - ๕	- ๗ - ๑	- - - -	- - - ๗	- - ๑ ๗	๖๕๖๕-๕
- - - -	- - ๗ ๔	๕ ๕ ๕ ๕	- - ๕ ๗	- - - -	- - - -	พ่อ เพื่อน	ยาก
						- ๔ - ๔	- ๕ - ๔๓
ฐะ	ลำ มาก	บุก	บัน		กัน หัง	สอง	
- ๕ ๑ ๓	- ๔ - ๓	- - - ๓	- ๓ - -	- - - -	- ๕ - ๕	- ๗ - ๕	- ๗ - -
เข้า	ถึงวัง	ยัง	มีหัน		ได้ ทด	ลอง	
- - ๑ ๕	- - ๗ ๗	- ๕ - ๗	- - ๑ ๗	- - - -	- ๔๓ - ๕๗	- ๕ - ๓๔	- - - -
ก็	มา ต้อง	ยาก	เย็น		เป็น ภัย	พาล	เอย
- ๕ ๑ -	- ๔ - ๔๓	- - ๕ ๔	- ๓ - ๔	- - - -	- ๔ - ๔	- ๓ - ๔	- ๕ - ๕
- - - -	- - ๗ ๔	- - ๕ ๓	- ๔ - ๕	- - ๗ ๕	- ๔ - ๓	- - - -	- ๔ - ๓
- - - -	- ๑ - ๓	- - ๔ ๕	- ๔ - ๗	- - - -	- - - ๕	- - ๗ ๕	๔ ๓ - ๔
- - - -	- ๓ - ๔๕	- - ๗ ๕	- ๔ - ๓	- - - -	- ๑ - ๓	- - - -	- ๔ - ๓
- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	พระ อ	นุชา	ว่า	พระพี่
				- - ๑ ๕	- - ๗ ๗	- ๕ - ๗	- ๕ ๑ ๗
- ๕ - -	นี้ ชี	ขลาด		เป็น ชาย	ชาติ	ช้าง	งา
	- ๗ - ๔	- ๓ - ๓	- - - -	- ๔ - ๔	- - - ๕	- ๑ - ๕	- ๗ - ๓
- ๔ - -	ไม่ กล้า	หาญ		แมน	ชี วัง	ยัง	ไม่
	- ๔ ๓ ๔	๓ - - ๕	- - - -	- ๑ - ๕	- ๗ - ๗	- ๕ - ๗	- ๕ - ๗
- - - -	บรร ลัย	ลาญ		ก็	เซ ซาน	ชอก	ซอน ไป
	- ๕ - ๕	- ๔ ๓ ๔	- - - -	- ๕ - ๑	- ๔ - ๔	- ๕ - ๔๓	- ๔ - ๔
- - - -	คง ได้		ดี				
	- ๔ - ๓	- - - ๔	๕๔๓๔๕	- ๕ - -	- - - -	- - - -	- - - -
พระเชษฐ	ฐา	ว่า	จริง		แล้ว นอง	รัก	

- ๑ - ๕	- - - ๗	- ๑ - ๗	- ๕ - ๗	- ๕ - -	- ๕ ๗ ๕	- ๗ ๕ ๗	- ๕ - -
เจ้าแหลม	หลัก	ตัก	เดือน		สติ	พี	
- ๕ ๓ ๕	- ๗ - ๕	- ๓ - ๓	- - - ๓	- ๕ - -	- - ๕ ๕	๕ ๕ ๓ ๕	- ๕ - -
พลาจ	ประคอง	น้อง	รัก		จ	รลี	
- - - ๗	- - ๗ ๗	- ๕ - ๑	- - - ๑	- ๗ - -	- - - ๕	๕ ๓ ๕ ๕	- - - -
เข้าหยุด	ยัง	ฝั่ง	นที			เย็น	สบาย
- ๕ - ๑	- - - ๒	- ๕ - ๗	- - ๑ ๑	- - - ๒	- ๕ - -	- - - ๑	- - ๑ ๑
				เข้าหยุด	ยัง	ฝั่ง	นที
- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- ๓ - ๑	- ๗ - ๓	- - - ๕	- - ๗ ๕
- - - -	- ๑ - ๗	- ๕ - ๗	- ๕ - ๕	- - ๗ ๕	- ๕ - ๕	- ๓ - ๕	๗ ๕ ๕ ๓
		เย็น	สบาย				
- ๒ - ๑	- ๒ - ๕	- - - ๑	- - ๑ ๑				

บทร้องในบทที่ 1 มีดังต่อไปนี้

จะจับบทพี่น้องสองกษัตริย์   บิดาตรัสขับไล่ออกไพร่สานต์
เป็นกษัตริย์จักรพรรดิพิศดาร   มาเรียนการเป่าปี่กระเป่ากระบอง

ลักษณะการขับร้องเพลงหุ่นกระบอกในบทที่ 1 นี้ ดวงเนตร ดุริยพันธุ์ ได้อธิบายว่า "...เสียงจบของคำสุดท้ายวรรคแรก (วรรคสดับ) จะเป็นเสียงเดียวกับคำที่ 3 ของวรรคต่อไป (วรรครับ) เช่นคำว่า "กษัตริย์" กับคำว่า "ตรัส" ในวรรคแรกเสียงเช่นไรคำที่ 3 ของวรรคต่อไปต้องเป็นเสียงเดียวกัน และคำแรกของบาทที่ 3 (วรรครอง) จะทำเสียงให้เพี้ยนนิด ๆ..." (ดวงเนตร ดุริยพันธุ์. สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2542)

จากบทร้องดังกล่าวพบว่าเมื่อร้องจบ 1 บทนั้นผู้ขับร้อง มีการหยุดพักเพื่อให้ซอู้ได้สั่นมีความยาวจำนวน 14 ห้องเพลง ซึ่งอาจสั้นหรือยาวกว่านั้นก็ได้อีกนัยหนึ่งเพื่อผู้ขับร้องจะได้พักเสียงจากนั้นผู้ขับร้องจึงสวมร้องเข้าเพื่อขึ้นบทที่ 2 ต่อไป ซึ่งปรากฏบทร้องดังนี้

พระเชษฐาว่าไอ้พ่อเพื่อนยาก
เข้าถึงวังยังมีทันได้ทดลอง

สู้ลำบากบุกบันกันทั้งสอง
ก็มาต้องยากเย็นเป็นภัยพาล

ระหว่างประโยค "พระเชษฐาว่าไอ้" ถึง "พ่อเพื่อนยาก" ผู้ขับร้องได้ใช้วิธีการร้องซึ่งเรียกว่า "ร้องครวญ" กล่าวคือ ลักษณะการร้องที่ไม่บังคับทำนองว่าจะต้องตกตรงจังหวะจึงนับเหมือนการขับร้องเพลงอื่น ๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2540 : 28) ทำนองครวญนี้มีความยาว 16 ห้อง และมีทำนองดังต่อไปนี้

----	- ๕ - ๑	----	----	----	--- ๑	- ๒ - ๕	- ๗ - ๑
----	--- ๗	-- ๑ ๗	๖๕๖๕-๕	----	-- ๗ ๔	๕ ๔ ๕ ๔	-- ๕ ๗

และเมื่อร้องจบบทร้องที่ 2 ผู้ขับร้องได้ร้องทำนองซึ่งเรียกว่า "ทางหุ่น" (ดวงเนตร ดุริยพันธ์. ลัทธิภาษา, 14 มกราคม 2542) ดังมีทำนองต่อไปนี้

----	-- ๗ ๔	-- ๕ ๓	- ๔ - ๕	-- ๗ ๕	- ๔ - ๓	----	- ๔ - ๓
----	- ๑ - ๓	-- ๔ ๕	- ๔ - ๗	----	--- ๕	-- ๗ ๕	๔ ๓ - ๔
----	- ๓ - ๔ ๕	-- ๗ ๕	- ๔ - ๓	----	- ๑ - ๓	----	- ๔ - ๓

เมื่อจบทำนองทางหุ่นแล้วจึงร้องบทร้องที่ 3 ต่อไปดังบทต่อไปนี้

พระอนุชาว่าพระพี่นี้ซี้ฉลาด
แม่นชีวังยังไม่บรรลัยลาญ

เป็นชายชาติช่างงาไม่กล้าหาญ
ก็เซซานชอกซอนไปคงได้ดี

วิธีการขับร้องในบทที่ 3 นี้มีการร้อง "ลักจังหวะ" ที่คำว่า "ชอก" ซึ่งปรากฏเพียงแห่งเดียวในบทขับร้องบทนี้ และทำยบาทที่ 4 (วรรคส่ง) ระหว่างคำว่า "ได้" และ "ดี" มีลักษณะการร้องครวญ แต่ก็เพียงเล็กน้อยเท่านั้น แล้วจึงปล่อยจังหวะเพื่อให้ซออุสึดันต่อไป และในบทที่ 4 มีบทดังต่อไปนี้

พระเชษฐาว่าจริงแล้วน้องรัก

เจ้าแหลมหลักตักเดือนสติพี่

พลาญประคองน้องรักจรัล

เข้าหยุดยั้งฝั่งนทีเย็นสบาย

ในบทร้องที่ 4 ท้ายบาทที่ 4 (วรรคส่ง) ก่อนจะจบบท ระหว่างคำว่า "นที" และ "เย็นสบาย" มีการร้องยืดจังหวะให้ยาวกว่าปกติออกไป 2 ห้อง แล้วจึงปล่อยจังหวะให้ว่างไป 4 ห้องจึงร้องซ้ำวรรค "เข้าหยุดยั้งฝั่งนทีเย็นสบาย" อีกครั้งหนึ่ง

การร้อง "ทางหุ่น" ในบทที่ 2 และการร้องซ้ำเพื่อความเดิมในบทที่ 4 นั้น ส่วนใหญ่ร้องโดยผู้ขับร้องที่ขับร้องพร้อมกันเป็นหมู่ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ซึ่งเรียกว่า "ลูกคู่" (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : 147) เพื่อต้นเสียงได้พักเสียงดังกล่าวมาแล้ว

การลงจบทำนองทางร้องเพลงเซ็ดหุ่นกระบอก

ลักษณะการขับร้องประกอบการแสดงหุ่นนั้น มิได้มีแต่เพียงเพลงเซ็ดหุ่นกระบอกเท่านั้น แต่ยังมีการบรรจเพลงประเภทอื่นประกอบด้วย เช่น ประเภทเพลงสองชั้น เพลงประเภทเพลงหน้าพาทย์ เพลงร่าย เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อความเหมาะสมในการดำเนินเรื่อง โบราณจารย์ด้านคีตศิลป์ไทยจึงได้ประดิษฐ์ทำนองสำหรับร้องเพลงหุ่นกระบอกให้มีลักษณะการร้องเพื่อส่งต่อไปยังเพลงอื่นดังกล่าวอย่างกลมกลืน และมีความแตกต่างกันออกไปซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

การลงจบเพื่อบทเจรจาหรือเพื่อบรรเลงเพลงสองชั้น และเพลงร่าย

การลงจบเพื่อบทเจรจา หรือบรรเลงเพลงอื่นต่อไปนั้นลักษณะการดำเนินทำนองในตอนต้นก็มีลักษณะเช่นเดียวกับการดำเนินทำนองโดยทั่วไปดังกล่าวแล้วในตอนต้น เพียงแต่มีการดำเนินทำนองในตอนท้ายแต่ละครั้งแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเพลงซึ่งจะบรรเลงต่อท้าย ซึ่งในที่นี้ดวงเนตร ดุริยพันธุ์ ได้เล่าว่า

"...สมมุติว่าหากจบเพลงหุ่น แล้วต่อด้วยเพลงอื่น เช่น สร้อยเพลง จะลงจบด้วยทำนองเช่นนี้ สมัยก่อนเค้าไม่มี แต่ครูจ๋ามาแล้วลองมาใช้ดู แล้วใช้ได้ก็ทำมาตลอด อาจารย์จักรพันธ์เค้าว่าหุ่นยังไม่หมดความเลย ทำไม่ร้องเพลงแล้ว เลยกบอกว่าวิธีนี้สามารถใช้ได้ ตอนแรกไม่ยอมรับทำไม่ร้องส่งเพลงนั้นเลย ทำไม่ร้องส่งแบบนี้ใช้ไม่ได้ ไม่ใช่ทางหุ่น ท่านต่อว่า แต่ความคิดเห็นว่า

ลงแบบนี้สละสลวยกว่า เพราะสามารถร้องเพลงอะไรก็ได้ต่อไป..."(ดวงเนตร ดุริยพันธุ์. สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2542) จากข้อความข้างต้นหากพิจารณาแล้ววิธีการลงจบเช่นนี้จึงถือได้ว่า ดวงเนตร ดุริยพันธุ์ เป็นผู้นำมาใช้ ดังมีทำนองต่อไปนี้

พลา	ประคอง	น้อง	รัก		จ	รลี	
- - - ๗	- - ๗ ๗	- ๕ - ๑	- - - ๑	- ๗ - -	- - - ๕	๔ ๓ ๕ ๕	- - - -
เข้าหยุด	ยัง	ฝั่ง	นที			เย็น	สบาย
- ๕ - ๑	- - - ๒	- ๕ - ๗	- - ๑ ๑	- - - ๒	- ๕ - -	- - - ๑	- - ๑ ๑
				เข้าหยุด	ยัง	ฝั่ง	นที
- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- ๓ - ๑	- ๗ - ๓	- - - ๕	- - ๗ ๕
- - - -	- ๑ - ๗	- ๕ - ๗	- ๕ - ๕	- - ๗ ๕	- ๕ - ๕	- ๓ - ๕	๗ ๕ ๕ ๓
		เย็น	สบาย				
- ๒ - ๑	- ๒ - ๕	- - - ๑	- - ๑ ๑				

นอกจากวิธีการจบดังข้างต้นนี้แล้ว วิธีการลงจบแบบโบราณที่ปฏิบัติมาก็ยังคงมีการใช้ ร้องอยู่เช่นกัน ในที่นี้ ดวงเนตร ดุริยพันธุ์ ได้สาธิตการขับร้องโดยนำบทร้องดังต่อไปนี้มาเป็นตัวอย่าง

ค้อย่างเหยียบเลียบริมทะเลลึก ถึงริมพฤษชาไทรดั่งใจหวัง
ทั้งสองรำล่ำเลื่อยเหนื่อยกำลัง ลงหยุดนั่งนอนเล่นเย็นอุรา

ค้อย่าง	เหยียบ	เลีย	ริม		ทะเล	ลึก	
- - ๑ ๑	- ๕ - ๕	- - - ๑	- ๕ - ๗	- - - -	- - ๕ ๕	- - - ๕	- ๗ - ๕
ถึงริม	พฤษ	ชา	ไทร		ดั่งใจ	หวัง	
- - ๕ ๗	๕ ๓ - ๕	- ๗ - ๕	- ๗ - ๕	- - - -	- - ๕ ๕	- - - ๕	- ๗ - -
ทั้งสอง	รำ	ล่ำ	เลื่อย		เหนื่อย	กำลัง	
- - ๑ ๑	- - - ๗	- ๕ - ๑	- - - ๗	๕ ๗ - -	- - - ๕	๕๕๓-๕๕	- - - -
ลงหยุด	นั่ง	นอน	เล่น		เย็น	อุรา	เอย
- - ๕ ๓	- - - ๕	๕๕๓ - ๕	๕๕๓ -	- - - -	- - - ๕	- - ๕ ๕	- - ๖ ๕

เข้า	ถึงวัง	ยัง	มีพื้น		ได้หด	ลอง	
--- ๕	-- ๑ ๗	--- ๗	-- ๑ ๗	-----	-- ๓ ๕	--- ๔	-----
ก็	มาต้อง	ยาก	เย็น				
-- ๔ ๓	-- ๔ ๓	-- ๔ ๓	--- ๔	--- ๓	-- ๔ ๕	- ๗ - ๕	- ๔ - ๕
	เป็นภัย	พาล					
๔ ๓ --	-- ๔ ๓	--- ๔	--- ๕	๔ ๓ - ๓	-- ๔ ๕	- ๔ - ๑	- ๒ - ๗
-----	- ๕ - ๑	-- ๒ ๑	- ๗ - ๕	--- ๑	--- ๗	--- ๖	--- ๕
-----	๗ ๕ ๔ ๓	- ๔ - ๓	-----	-----	-----	-----	-----
พระขอ	นุชา	ว่า	พระพี่				
-- ๑ ๕	-- ๑ ๗	--- ๑	-- ๒ ๑	--- ๒	-- ๔ ๑	- ๒ - ๕	- ๗ - ๑
-----	--- ๕	--- ๗	-- ๒ ๑	--- ๖	-- ๑ ๕	-- ๑ ๖	๕ ๔ - ๔
-----	- ๕ ๗ ๔	- ๓ - ๔	-----	-- ๔ ๔	--- ๔	- ๓ - ๕	- ๗ - ๔
-----	ไม่กล้า	หาญ		แม่น	ซีวัง	ยัง	ไม่
-----	๕ ๔ - ๕	- ๔ - ๗	-----	--- ๑	-- ๗ ๗	--- ๗	--- ๕
- ๗ --	บรรลัษ	ลาญ		ก็	เซซาน	ชอกซอน	ไป
	-- ๕ ๕	--- ๔	-----	--- ๔	- ๓ ๔ ๔	- ๔ ๓ ๔	--- ๔
-----	คงได้	ดี		พระเชษฐ	ฐา	ว่า	จริง
-----	-- ๕ ๕	- ๔ - ๕	-----	-- ๑ ๗	- ๕ - ๑	--- ๗	- ๕ - ๗
-----	แล้วน้อง	รัก		เจ้าแหลม	หลัก	ตัก	เดือน
-----	- ๕ ๗ ๕	๗ - ๕ ๗	-----	- ๔ ๓ ๕	- ๗ - ๓	--- ๓	--- ๔
-----	สติ	พี่		พลาจ	ประคอง	น้อง	รัก
-----	-- ๓ ๔	--- ๕	- ๔ --	--- ๕	-- ๕ ๕	--- ๕	๖ - ๕ ๖
- - - ๕	-- ๕ ๖	-- ๑ ๖	- ๕ - ๖	๕ ๔ - -	--- ๕	- ๔ - -	-- ๕ ๕
	เข้าหยุด	ยัง				ฝั่ง	นที

----	-- ๕ ๔	๔ -- ๕	- ๖ - ๕	-- ๑ ๔	-- ๕ ๖	--- ๒	-- ๔ ๔
---	๑	-- ๒ ๑	---	๕	-- ๖ ๕	---	๒
---	๔	-- ๕ ๖	- ๕ - ๖	- ๗ - ๑	----	เย็น	สบาย
---	๔	-- ๕ ๖	- ๕ - ๖	- ๗ - ๑	----	-- ๑ ๑	เอย
---	๑	-- ๒ ๑	---	๕	-- ๖ ๕	---	๔
---	๑	-- ๒ ๑	---	๕	-- ๖ ๕	---	๔
---	๑	-- ๒ ๑	---	๕	-- ๖ ๕	---	๔

จากทำนองการร้องเพลงหุ่นกระบอก พบว่าเมื่อเริ่มร้องในบทที่ 2 คือประโยค "พระเชษฐาว่าโธ" นั้นหลังจากนี้จะร้องโดยวิธี "ครวญ" เป็นทำนองต่อไปนี้

----	----	----	----	---	๒	-- ๔ ๑	-- ๒ ๕	- ๗ - ๑
----	---	๕	---	๗	-- ๒ ๑	---	๖	๕ ๔ - ๕

ทำนองครวญดังกล่าวนี้มีความยาว 12 ห้อง จากนั้นจึงร้องต่อว่า "พ่อเพื่อนยาก" แล้วจึงร้องบาทที่ 2 (วรรครับ) ต่อตามบทร้องข้างต้น จนถึงบาทสุดท้ายของบทที่ 2 ระหว่างคำว่า "ยากเย็น" และ "เป็นภัยพาล" มีทำนองทางหุ่น ดังนี้

---	๓	-- ๔ ๕	- ๗ - ๕	- ๔ - ๕	๔ ๓ --	----	----	----

และหลังจากจบบทที่ 2 ยังมีการเอื้อนทางหุ่นต่อไปอีก ดังทำนองต่อไปนี้

---	๓	-- ๔ ๕	- ๕ - ๑	- ๒ - ๗	----	- ๕ - ๑	-- ๒ ๑	- ๗ - ๕
---	๑	---	๗	---	๖	---	๕	----
---	๑	---	๗	---	๖	---	๕	----
---	๑	---	๗	---	๖	---	๕	----

จากนั้นจึงขับร้องบทที่ 3 ต่อไป ด้วยบท พระอนุชาว่าพระพี่นี้ชี้ขลาด ระหว่างคำว่า "พระพี่" และ คำว่า "นี้ชี้ขลาด" มีการแทรกร้องทางหุ่น ดังทำนองต่อไปนี้

----	----	----	----	---	๒	-- ๔ ๑	- ๒ - ๕	- ๗ - ๑
----	---	๕	---	๗	-- ๒ ๑	---	๖	๕ ๔ - ๕
----	---	๕	---	๗	-- ๒ ๑	---	๖	๕ ๔ - ๕
----	---	๕	---	๗	-- ๒ ๑	---	๖	๕ ๔ - ๕

และในบทที่ 4 เริ่มขับร้องตามบทจนถึงคำว่า "น้องรัก" และคำว่า "จรัส" มีการแทรก
 ร้องทางหุ่นดังทำนองต่อไปนี้

--- ๔	-- ๕ ๖	-- ๑ ๖	- ๕ - ๖	๕ ๔ ---	-----	-----	-----

และระหว่างคำว่า "ฝั่งนี้" และคำว่า "เย็นสบาย" มีทำนองทางหุ่น ดังนี้

-----	-----	-----	-----	--- ๑	-- ๒ ๑	--- ๕	-- ๖ ๕
--- ๒	-- ๑ ๒	--- ๔	-- ๖ ๕	--- ๔	-- ๕ ๖	- ๕ - ๖	- ๗ - ๑

การลงจบเพื่อบรรเลงเพลงโอด

วิธีการร้องหุ่นกระบอกเมื่อจะต่อด้วยเพลงโอดนั้น ดวงเนตร ดุริยพันธุ์ ได้อธิบายว่า
 มีวิธีการลงได้ 2 แบบ กล่าวคือ แบบที่หนึ่งเป็นลงโอดแบบสั้น คือ ลักษณะความโศกเศร้าเพียงใน
 ระดับหนึ่งเท่านั้น ในที่นี้ใช้บทต่อไปนี้เป็นตัวอย่าง และมีวิธีการดำเนินทำนองดังนี้

แล้วสวมสอดกอดน้องประคองหัตถ์   สองกษัตริย์โศกทรงกันแสงคัลย์
 พระอภัยมณีศรีสุวรรณ   ก็พากันนอนซบสลบไป

แล้วสวม	สอด	กอด	น้อง		ประคอง	หัตถ์	
-- ๑ ๑	--- ๕	--- ๕	- ๗ - ๑	-----	-- ๕ ๕	--- ๔	- ๓ - -
สอง	กษัตริย์	โศก	ทรง		กันแสง		
--- ๕	๗ - ๔ ๓	-- ๔ ๓	--- ๔	-----	-- ๔ ๔	--- ๔	๕๔๓๔๕ ๕
	คัลย์			พระ	อภัย		มณี
-----	--- ๕	-----	--- ๗	--- ๑	-- ๗ ๗	- ๕ - -	-- ๗ ๗

- ๕ - -	ครี - ๕ - ๗	- - ๑ ๗	สุวรรณ ๒ ๑ - ๑	- - - -	- - - ๑	- - - -	- - - ๔
- - - -	- - - ๕	- ๗ - ๕	๔ ๓ ๔ ๔	- - - -	- ๔ - ๕	๔ ๓ ๕ ๔	- - - -
- - - -	- - - ๔	- - - -	- - ๑ ๕	- - - -	- ๖ ๕ ๔	- ๕ - ๗	- - - -
- - - -	- - - ๗	- - - -	- - - -	- - ๑ ๗	- ๖ - ๕	๖ ๕ - ๕	- - - -
- - - -	- - - ๔	- - - ๕	- - - ๔	- - - ๕	- - ๔ ๓	- - - -	- - - -
- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	กีฬา	กัน
- - - -	- ๖ - ๗	ซอน ๒ ๑ - ๖	ซบ - - - ๖	- - - -	- - ๑ ๕	๖ ๕ ๑ ๔	๕ ๔ - ๖
- - ๕ ๑	๒ ๑ - -	สลบ - - ๕ ๔	ไป - - - ๕	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -

ลักษณะการดำเนินทำนองด้วยการลงจบเพื่อนำไปสู่การบรรเลงเพลงโอดในแบบที่ 1 นี้ จะพบลักษณะการดำเนินทำนองที่เริ่มแตกต่างจากทางอื่นในวรรคสุดท้ายของบทประพันธ์เช่นกัน

นอกจากยังมีลักษณะการลงจบโดยส่งให้ปีพาทย์บรรเลงเพลงโอด อีกลักษณะหนึ่งคือ การร้องโดยวิธีการร้องครวญซึ่งมีความยาวมากกว่าการร้องในแบบที่หนึ่ง ทั้งนี้เพื่อแสดงอาการโศกเศร้า เสียใจอย่างมาก ดังมีทำนองต่อไปนี้

แล้วสวม	สอด	กอด	น้อง		ประคอง	หัตถ์	
- - ๑ ๑	- - - ๕	- - - ๕	- ๗ - ๑	- - - -	- - ๕ ๕	- - - ๔	- ๓ - -
สอง	กษัตริย์	โศก	ทรง		กันแสง		
- - - ๕	๗ - ๔ ๓	- - ๔ ๓	- - - ๔	- - - -	- - ๔ ๔	- - - ๔	๕๔๓๔๕๕

----	คัลย์ - - - ๕	----	-----	พระ - - - ๑	อภัย - - ๗ ๗	- ๕ - -	- - ๗ ๗
- ๕ - -	ศรี - ๕ - ๗	- - ๑ ๗	สุวรรณ ๒ ๑ - ๑	-----	- - - ๑	-----	- - - ๔
-----	- - - ๕	- ๗ - ๕	๕ ๓ ๔ ๔	-----	- ๔ - ๕	๕ ๓ ๕ ๔	-----
-----	- - - ๔	-----	- - ๑ ๕	-----	- ๖ ๕ ๔	- ๕ - ๗	-----
-----	- - - ๗	-----	-----	- - ๑ ๗	- ๖ - ๕	๖ ๕ - ๕	-----
-----	- - - ๔	- - - ๕	- - - ๔	- - - ๕	- - ๔ ๓	-----	-----
-----	-----	-----	-----	-----	กีฬา - ๔ ๓ ๕	กิน - - - ๕	เอย - - - ๕
-----	ซอน - - - ๔	ซบ - - - ๕	- ๔ - -	-----	- ๑ - ๑	- ๗ - ๑	- ๓ - ๕ ๕
-----	สลบ - - ๔ ๓	ไป - - - ๔	- - - ๔	-----	-----	-----	-----
-----	- - - ๕	- - - ๗	- - - ๑	-----	-----	-----	-----
-----	- - - ๑	- - - ๗	- - - ๑	๗ ๕ - -	-----	-----	-----
-----	- - - ๗	- - - ๑	- - - ๓	- - - ๔	- ๕ - ๑	- - - ๖	- ๑ - ๕

หากพิจารณาทำนองการลงจบเพื่อบรรเลงเพลงโอดทั้งสองแบบนี้ ในตอนต้นบทมีการขับร้องในลักษณะเดียวกัน จนกระทั่งถึงบทร้องในบาทที่ 4 (วรรคส่ง) ดังเนื้อความว่า "กีฬาขันซอนซบสลบไป" จึงจะมีวิธีการการร้องซึ่งแตกต่างกันไป กล่าวคือ การร้องลงโอดแบบนี้ระหว่างคำว่า "ซอนซบ" และคำว่า "สลบไป" มีการร้องครวญดังทำนองต่อไปนี้

----	-- ๑ ๕	๖ ๕ ๑ ๕	๕ ๕ - ๖	-- ๕ ๑	๒ ๑ - -	----	----

แต่หากเป็นการร้องลงโอดแบบยาว จะมีการร้องครวญในลักษณะแตกต่างกัน ดังมีทำนองต่อไปนี้

	ซอน	ซบ					
----	--- ๕	--- ๕	- ๕ - -	----	- ๑ - ๑	- ๗ - ๑	- ๓ - ๕ ๕
	สลบ	ไป					
----	-- ๕ ๓	--- ๕	--- ๕	----	----	----	----
----	--- ๕	--- ๗	--- ๑	----	----	----	----
----	--- ๑	--- ๗	--- ๑	๗ ๕ - -	----	----	----
----	--- ๗	--- ๑	--- ๓	--- ๕	- ๕ - ๑	--- ๖	- ๑ - ๕

จากทำนองดังกล่าวจะพบว่ามีการร้องครวญซึ่งต่างกันกล่าวคือ ระหว่างคำว่า "ซอนซบ" ถึงคำว่า "สลบไป" การร้องโอดแบบสั้น มีวิธีการดำเนินทำนองโดยใช้จำนวนซึ่งกระชับมากกว่าการร้องโอดแบบยาว ซึ่งใช้การดำเนินทำนองอย่างช้า ๆ อีกทั้งตอนท้ายหลังจากสิ้นสุดคำว่า "สลบไป" ปรากฏมีการเอื้อนสลบกับการหยุดเพื่อดำเนินไปสู่การจบเพลงด้วยเสียงซอล (๕)

รูปแบบการดำเนินทำนองทางบรรเลงเพลงเซ็ดหุ่นกระบอ

การแสดงหุ่นกระบอนั้นก็เช่นเดียวกับการแสดงมหรสพของไทยประเภทอื่น ๆ กล่าวคือก่อนการแสดงจะมีการบรรเลงเพลงโหมโรง ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการบรรเลงต่าง ๆ เช่น เป็นเสียงโฆษณาให้ทราบว่ามีการแสดงมหรสพ หรือเป็นการอุ่นเครื่องให้กล้ามเนื้อ รวมทั้งการทดสอบความถูกต้องของเสียงเครื่องดนตรีแต่ละชนิด เป็นต้น (สังัด ภูเขาทอง, 2532 : 166) ส่วนเพลงโหมโรงที่ใช้ประกอบการแสดงหุ่นกระบอนั้น ได้แก่เพลงชุดโหมโรงเย็น อันประกอบด้วยเพลงต่าง ๆ ตามลำดับ และมีความ

หมายดังอธิบายในหนังสือเพลงชุดโหมโรงเย็น ฉบับรวมเครื่อง ไว้ต่อไปนี้ (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2537 : 11 - 12)

อันดับที่ 1 เพลงสาธุการ หมายถึงการน้อมกายและใจ อภินันทนาการแด่พระรัตนตรัยและ ทวยเทพเจ้าผู้ศักดิ์สิทธิ์ ด้วยความเคารพ

อันดับที่ 2 , 3 และ 4 เพลงตระ เพลงตระนี้ ในสมัยโบราณใช้เพลง "ตระสันนิบาต" ซึ่งมีความหมายแทนการกล่าวชุมนุมเทวดา เช่นที่พระภิกษุสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกาเมื่อจะเริ่มพิธีการอย่างใดอย่าง หนึ่ง ก็นิยมกล่าวเชิญชุมนุมทางวาจา ด้วยคาถา "สคเค กาม ฯลฯ" นับว่าเป็นการเหมาะสมที่สุด แต่มาภายหลัง ผู้บรรเลงเห็นว่ามีเพลงตระอยู่มาก จะใช้แต่เพลงตระสันนิบาตก็ดูเป็นการซ้ำซาก จึง เปลี่ยนมาใช้เพลงตระอื่น ๆ บรรเลงแทน และก็เป็นบัญญัตินิยมต่อมา โดยเริ่มด้วยตระหน้าปากคอก ตระปลายพระลักษณ์ และตระมารละม่อม ต่อจากนี้อาจแยกไปใช้เพลงตระอื่น ๆ ได้ตามแต่จะพอใจ แต่ความหมายของการบรรเลงเพลงตระ ก็คงเป็นเช่นที่ถือมาแต่โบราณคือเชิญชุมนุมเทวดา

อันดับที่ 5 เพลงรั้วสามลา คำว่า "ลา" ในศัพท์สังคีตมักจะหมายถึงกันว่า "จบ" หรือ "ครั้ง" รั้ว 3 ลาก็คือรั้ว 3 จบ หรือ 3 ครั้ง มักใช้เป็นเพลงประกอบกิริยาแสดงอิทธิฤทธิ์ แต่ในที่นี้เข้าใจว่าหมายถึง การกราบ 3 ครั้ง หรือแทนการกล่าวคาถา "ธम्मสวนกาลอ อยมภทนต์" ในท้ายคำเชิญชุมนุม เทวดาซ้ำเป็น 3 ครั้ง

อันดับที่ 6 เพลงตันซุบ (บางแห่งเรียกว่าตันเข้าม่าน) ตั้งแต่เพลงนี้เป็นต้นไป เป็นการ แสดงทางฝ่ายเทพเจ้า เฉพาะเพลงนี้ หมายถึงเทพบริวารผู้มีหน้าที่เข้าไปกราบทูลเทพเจ้าผู้เป็นใหญ่ให้ ทรงทราบว่ามีผู้อัญเชิญมา

อันดับที่ 7 เพลงเข้าม่าน เป็นเพลงประกอบกิริยาที่เทพเจ้าผู้เป็นใหญ่เข้าสู่พระวิสูตรเพื่อ เตรียมองค์ไปสู่มณฑลพิธีตามอัญเชิญ

อันดับที่ 8 เพลงปฐม และ 9 ท้ายปฐม หมายความว่า การจัดขบวนเทพนิกรที่จะโดยเสด็จ

อันดับที่ 10 เพลงลา เป็นการแสดงว่าการจัดขบวนนั้นเสร็จเรียบร้อยแล้ว

อันดับที่ 11 เพลงเสมอ และ 12 รัลาเดียว ตามประเพณีเมื่อบรรเลงเพลงเสมอจะต้องมีเพลง รัลาเดียวติดต่อกันไปด้วย ในที่นี้ถือว่าเป็นเพลงประกอบกิริยาที่เทพเจ้าเสด็จออกจากวิมาน

อันดับที่ 13 เพลงเซ็ด 2 ชั้น และ 14 เซ็ดชั้นเดียว หมายถึงการมาของขบวนเทพดา คนธรรพ์ ฯลฯ

อันดับที่ 15 เพลงกลม แสดงถึงการเสด็จมาของเทพเจ้าผู้สูงศักดิ์ เช่นพระอิศวร และพระนารายณ์

อันดับที่ 16 เพลงชานาญ เพลงนี้เป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบการนิมิตสิ่งต่าง ๆ ให้มีขึ้น แต่ที่นำมาบรรเลงในชุดโหมโรงตรงนี้จะหมายถึงการประสาทรของเทพเจ้าผู้สูงศักดิ์นั้น

อันดับที่ 17 เพลงกราวโน หมายถึงการเสด็จมาของเทพเจ้าฝ่ายอสูร เช่นท้าวภูเวสสุวรรณ เป็นต้น

อันดับที่ 18 เพลงต้นซุบ การบรรเลงเพลงนี้ซ้ำอีกครั้งหนึ่งในตอนนี้ หมายถึงการประจุคมของ เจ้าของพิธินั้น

อันดับที่ 19 เพลงลา เป็นการแสดงว่าจบคำอัญเชิญและเทพเจ้าได้เสด็จมาพร้อมกันในมณฑลพิธิแล้ว

และเมื่อบรรเลงเพลงดังข้างต้นแล้วก็จะต่อทำเพลง "วา" เป็นเพลงสุดท้ายซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการแสดงโขนละครต่อไป ดังที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้ทรงประทานความเห็นเกี่ยวกับเพลงว่าดังนี้

"...วา เป็นชื่อเพลงอย่างนี้มี 2 เพลง จึงต้องต่อชื่อเป็น วาลงโรง กับ วาลาโรง เพลงวาลงโรง นั้นติดอยู่ในเรื่องของเพลงโหมโรง มีวาเป็นเพลงท้าย พอปีพาทย์ทำโหมโรงถึงเพลงวา ตัวละครก็ต้องออกเพื่อลงโรงเล่นจะเอวาทไปทำเมื่อละคอนนอกในกาลอื่นหาได้ไม่ เหตุที่ทำให้เข้าใจผิดว่าเป็นเพลงละคอนนอกนั้น มาแต่ละคอนหลวงต้องคอยเสด็จลง ละคอนจึงจะลงโรงได้ เมื่อเสด็จลงแล้วจะทำโหมโรงให้เสด็จมาคอยอยู่ก็ไม่ได้ ต้องตัดทำแต่เพลงวาโหมโรงเท่านั้น หรือถ้าทำโหมโรงก่อนเสด็จลงถึงวา

ก็ต้องหยุดไว้ ทำวาทต่อเมื่อเสด็จลง จึงพาให้เข้าไปว่า เพลงวาเป็นเพลงทำให้ละคอนนอก..."
(สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ อ้างถึงใน สงัด ภูเขาทอง, 2532 : 168)

หลังจากปีพาทย์บรรเลงเพลงชุดใหม่โรงเย็น และเพลงวาจบแล้ว ผู้ขับร้องจึงเริ่มร้องบทไหว้ครูหุ่น
โดยใช้เพลงซ้ำปีนอกด้วยบทขับร้องดังนี้

สืบนี่ลูกจะยกขึ้นประนม   ขอถวายบังคมเหนือเกศี
ไหว้พระพุทธรูปธรรมล้ำโลกี   โภยภัยอย่าได้มีมาปีหา

ต่อจากนั้นจึงร้องเพลงปิ่นตลิ่งนอกต่ออีกหนึ่งเพลง ดังมีบทขับร้องดังนี้

ไหว้คุณบิดามารดร   ครูพักอักษรทุกแหล่งหล้า
ไหว้ทั้งครูเทพเทวา   ขอจงมาช่วยชูอำนาจชัย

จากนั้นปีพาทย์จึงทำเพลงร่ำสามลา ต่อจากนั้นขออู้จึงเริ่มบรรเลงทำนองเพลง ซึ่งเรียกว่า
"ใหม่โรงหุ่น" หรือ "สี่ประลองเสียง" เป็นทำนองที่มีลักษณะสำเนียงจีน เกี่ยวกับเรื่องที่เพลงมี
ลักษณะสำเนียงจีนนี้ มนตรี ตราโมท ได้อธิบายว่า "...การที่สี่ขออู้ด้วยทำนองเพลงสำเนียงจีนนี้ก็คงจะ
เป็นการคำนับครูให้ระลึกว่าแบบที่ได้สร้างหุ่นขึ้นนี้ดำเนินตามแบบของการแสดงหุ่นจีน ซึ่งกรมพระราช
วังบวรวิชัยชาญได้ทรงริเริ่มนำมาแสดงในเมืองไทย..." (มนตรี ตราโมท, 2538 : 34) ลักษณะเพลงดัง
กล่าวมีทำนองดังต่อไปนี้

ทำนองสี่ประลองเสียง สาทิตโดย วรยศ สุขสายชล

--- ๑	--- ๕	--- ๗	--- ๕	- ๑ - ๕	- ๗ - ๕	๗ ๕ ๔ ๕	๗ ๕ ๗ ๑
๒ ๕ ๒ ๑	๗ ๕ ๔ ๓	- ๔ - ๑	- ๗ - ๕	----	----	----	----
- ๔ - ๓	- ๔ - ๕	๗ ๕ ๔ ๓	๔ ๕ --	- ๔ - ๓	- ๑ - ๗	--- ๖	- ๕ --
๗ ๓ ๔ ๕	๗ ๕ ๔ ๓	-- ๔ ๓	- ๓ --	๑ ๓ ๔ ๕	๗ ๕ ๔ ๓	- ๑ - ๕	- ๔ - ๓
- ๕ - ๔	- ๓ ๒ ๑	๗ ๑ ๒ ๕	- ๗ - ๑	- ๕ - ๔	- ๓ ๒ ๑	๗ ๑ ๒ ๕	- ๗ - ๑

จากนั้นปีพาทย์จะรับด้วยเพลงเสมอ ซึ่งในเรื่องทำนองดังกล่าวนี้ ธีระ ภูมณี ได้ให้ทรรศนะว่า "...รู้มัยว่าทำไมต้องสี่ตอนท้าย 2 ครั้ง เพราะว่าปีพาทย์จะรู้ว่ารับตรงนี้..." ทำนองที่กล่าวถึง คือ ทำนองในประโยคสุดท้ายของทำนองสี่ประลองเสียง ทั้งนี้เพื่อให้ปีพาทย์ที่ประกอบการแสดงรับด้วยเพลงเสมอได้ทันช่วงที่ เสมือนเป็นการบรรเลงเพื่อจะบอกว่าเพลงกำลังจะจบลง (ธีระ ภูมณี. สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2542) จากการแสดงจึงดำเนินเรื่องต่อไป โดยส่วนใหญ่เพลงแรกนั้นจะใช้เพลงเชิดหุ่นกระบอก และมีวิธีการดำเนินทำนองขึ้นต้นเสียงเพื่อส่งให้ผู้ขับร้อง ซึ่งอาจมีลักษณะการดำเนินทำนองต่างกันเล็กน้อย ดังตัวอย่างการดำเนินทำนองดังนี้

ทำนองขึ้นต้นเพลงหุ่นกระบอก แบบที่ 1 สาทิตโดย เบญจรงค์ ธนโกเศศ

--- ๑	--- ๕	--- ๗	--- ๕	- ๑ - ๕	- ๗ - ๑	๕ ๑ ๗ ๑	๒ ๕ ๗ ๑
๗ ๕ ๔ ๕	๗ ๑ ๓ ๔	๓ ๑ ๓ ๔	๕ ๑ ๗ ๕	--- ๕	--- ๕	๔ ๓ - ๔	- ๕ - ๕

ทำนองขึ้นต้นเพลงหุ่นกระบอก แบบที่ 2 สาทิต วรยศ สุขสายชล

--- ๑	--- ๕	--- ๗	--- ๕	- ๑ - ๕	- ๗ - ๕	๗ ๕ ๔ ๕	๗ ๑ ๗ ๑
๒ ๕ ๒ ๑	๗ ๑ ๓ ๔	๓ ๑ ๓ ๔	๕ ๑ ๗ ๕	--- ๕	--- ๕	๔ ๓ - ๔	- ๕ - ๕

ด้วยลักษณะทำนองจากตัวอย่างทั้งสองแบบ มีข้อสังเกตว่าทำนองในวรรคทำ (4 ห้องแรก) ขึ้นต้นด้วยทำนอง --- ๑ --- ๕ --- ๗ --- ๕ เช่นเดียวกัน คือ ใน 2 ห้องแรกของวรรคทำเป็นลักษณะการสืดยุทธ์ทั้งสายเอก และสายทุ้ม และทำนองในตัวอย่างที่ 2 นั้นทำนองในวรรคทำ และ 2 ห้องแรกของวรรครับมีลักษณะทำนองเดียวกัน แต่แตกต่างกันเพียงจังหวะในห้องที่ 5 และห้องที่ 6 นั้นทำนองมีลักษณะกระชับมากกว่า แต่อย่างไรก็ตามทำนองจะดำเนินไปสิ้นสุดที่เสียงโด (๑) เช่นเดียวกัน

และวรรคทำในบรรทัดที่ 2 มีวิธีการดำเนินทำนองแตกต่างกันแต่หากเสียงสุดท้ายในวรรคนี้ก็ด้วยเสียงซอล (๕) เช่นเดียวกัน สำหรับทำนองในวรรครับนั้นจะมีลักษณะเช่นเดียวกันเพื่อส่งให้ผู้ขับร้องสวมร้องเข้าเพื่อขับร้องดำเนินเรื่องต่อไป

เบญจรงค์ ฌโกเศศ ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับวิธีการดำเนินทำนองสำหรับทางบรรเลงเพลงหุ่นกระบอกว่า ผู้บรรเลงซอผู้จะต้องรู้ทางร้องด้วย เพื่อเวลาบรรเลงจะทำให้เกิดความสอดคล้องกับทางร้องว่าคนร้อง ร้องไปทางไหน ซอจะได้ตามถูก (เบญจรงค์ ฌโกเศศ. สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2542) ดังนั้นการดำเนินทำนองส่วนใหญ่จะมาจากการดำเนินทำนองของทางร้อง เพียงแต่ทางบรรเลงนั้นมีวิธีการบรรเลงในลักษณะที่เรียกว่า "ทางเก็บ" กล่าวคือ มีทำนองค่อนข้างถี่มากกว่าทางร้อง แต่อยู่ภายใต้เสียงตก และจังหวะเดียวกัน

เกี่ยวกับเรื่องการทำนองนั้น ธีระ ภูมณี ได้ให้ทรรศนะตรงกับ เบญจรงค์ ฌโกเศศ ว่า "...การดำเนินทำนองของซอผู้นั้นก็ฟังจากทางร้องเป็นหลัก ฟังทำนอง ฟังเสียงตก ต้องรู้ทางร้อง แต่ไม่จำเป็นต้องร้องได้ เวลาไปบรรเลงกับคนร้องก็ดูว่าเค้าจะลงโอด ลงเซ็ด เพราะในบทหนึ่งจะมีหลายแบบ แต่ถ้าเค้าลงแบบเดียวกันก็แสดงว่าเขาได้ทางมาน้อย ลำคัญต้องฟังคนร้องเป็นหลัก ดูว่าเค้าเอื้อนอะไรมา แต่ในขณะเดียวกันถ้าเรามีทางที่จะสีได้ เราก็จะสีไป แต่ต้องอยู่ในกลุ่มเสียงของมัน..." นอกจากทางร้องซึ่งใช้เป็นหลักในการดำเนินทำนองแล้ว ธีระ ภูมณียังได้อธิบายต่อไปว่า "...ตอนสมัยที่เรียนกับครู ต่อโดยไม่รู้เลยว่าหุ่นกระบอกเป็นอย่างไร แต่ครูบอกว่าให้นึกถึงแขกมอญสองชั้นเอาไว้ ถ้าไม่มีอะไรเล่น หยุด ให้ซอเล่น แต่ในความเป็นจริงแล้ว เวลาเล่นเล่นจริง เค้าให้เราเล่นนิดเดียว เราก็เลือกเอาที่ดี ๆ ของแขกมอญมาใช้..." (ธีระ ภูมณี. สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2542) และเกี่ยวกับเรื่องการดำเนินทำนองเพลงเซ็ดหุ่นกระบอกนี้ ครูจำเนียร ศรีไทยพันธ์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือลมไม่รู้โรย ว่า "...ต้องใช้ปฏิภาณ เค้าเรียก มุตโตแตก อะโรยอย่างเนี่ยะ มันไม่ใช่ว่าจะบอกให้เป็นทางอะไร มันไม่ได้ มันต้องฟังร้องนะ..." (จำเนียร ศรีไทยพันธ์, 2535 : 61)

ฉะนั้นการดำเนินทำนองของทางบรรเลงเพลงเซ็ดหุ่นกระบอกจึงเป็นการยึดทำนองของทางร้องเป็นหลัก และมีการนำสำนวนเพลงแขกมอญสองชั้นบางสำนวนมาเป็นส่วนประกอบในการดำเนินทำนองด้วย

ตัวอย่างการดำเนินทำนองทางบรรเลงเพลงเซ็ดหุ่นกระบอก จากแถบเสียงชุด Siamese Classical Music Volume 3 The String Ensemble Fong Naam เพลงที่ 5 Music For The Puppet Theatre ความยาว 5 นาที 40 วินาที บันทึกเสียงที่มหาวิทยาลัยพายัพ จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2535

* ครุฑจกล ศุขสายชล ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นวรายศ ศิษย์หลวงไพเราะเสียงซอ (อุน ดุริยชีวิน)

ข้อร้องโดย ดวงเนตร ดุริยพันธ์ และบรรเลงชออุโดย ชีระ ภูมณี
 ในที่นี้แสดงเป็นโน้ตบรรทัดบนคือทางร้อง โดยบันทึกโน้ตเป็นตัวเลขไทย และบรรทัดล่างคือ
 ทางบรรเลง โดยบันทึกโน้ตเป็นเลขอารบิก

----	----	----	----	----	----	----	----
--- 1	--- 5	--- 7	--- 5	- 1 - 5	- 7 - 5	1 5 7 5	4 5 7 1
----	----	----	----	----	----	----	----
5 1 7 1	7 5 4 5	1 1 7 -	3 4 - 5	7 5 4 3	1 3 4 5	7 5 7 3	4 5 - -
----	----	----	----	----	----	----	----
7 4 - 3	- 1 - 1	5 7 1 3	4 5 - -	7 3 4 5	7 5 4 3	2 1 4 1	4 3 - 3
----	----	----	----	----	----	----	----
1 3 4 5	7 5 4 3	2 1 - 5	7 5 4 3	4 3 5 4	5 3 2 1	2 1 7 5	7 1 - -
----	----	----	----	----	----	----	----
1 1 7 5	4 3 2 1	7 1 2 5	7 - 1 -	5 1 7 5	4 5 7 4	5 4 1 1	- 7 6 5
--- ๕	--- ๕	๔ ๓ - ๔	- ๕ - ๕	--- ๑	--- ๗	-- ๑ ๗	๖ ๕ - ๕
--- 7	5 5 5 5	4 3 1 3	4 7 4 5	- 1 - 5	- 1 5 7	-- 1 3	4 3 4 7
--- ๕	- ๗ - ๕	- ๕ - ๔	- ๕ - ๔๓	----	----	----	----
4 7 4 5	1 1 7 5	1 5 7 3	1 1 7 5	2 5 2 1	7 1 7 5	4 5 7 5	4 3 4 5
----	----	----	----	จะจับ	บท	พ	น้อง
----	----	----	----	-- ๗ ๕	--- ๕	๗ ๕ - ๕	- ๕ - ๗

41-1	-7-1	757-	3-45	-1-5	-7-5	-4-5	-7--
	สอง	กษัตริย์		บีดา	ตรัส	ขับ	ไล่
- ๑ - -	- - - ๕	- ๗ ๔ ๓	- ๔ - -	- ๓ - ๖ ๕	- - ๔ ๓	- ๔ - ๓	- - - ๕
1̇ - - -	7651̇	4571̇	3-4-	4313	3451	51̇75	4313
	ออกไพร	ส่านด์					
๔ ๓ - -	- ๔ - ๖ ๕	- - - ๕	- - - ๗	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
15-1̇	4575	7573	4745	- - 75	1̇757	4574	5-7-
				เป็น	กษัตริย์	จัก	กรพรรดิ
- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - ๑ ๗	๕ ๗ - ๕	- - - ๕	- ๗ - ๑
1521̇	7545	11̇7-	34-5	-1-5	-7--	-656	71̇75
	พิศ	ศดาร์		มาเรียน	การ	เป่า	ปี
- ๗ - -	- - - ๗	๕ ๓ ๕ ๕	- - - -	- ๗ ๕ ๕	- - ๗ ๔	- - - ๓	- - - ๓
4571̇	7573	451̇7	575-	4313	4511̇	7545	7543
	กระบี่		กระบอง				
- - - -	- ๔ - ๓	๔ ๕ ๔ ๓ ๔ ๕	- ๕ - ๕	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
1343	4575	4573	4745	751̇7	21̇71̇	7545	7345
				พระเชษฐ	ฐา	ว่า	ไอ้
- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - ๑ ๗	- ๕ - ๗	- ๑ - ๗	- ๕ - ๗
71̇76	5671̇	757-	34-5	-1-5	-7-5	1̇757	4571̇
๕ ๗ - -	- ๕ - ๑	- - - -	- - - -	- - - -	- - - ๑	- ๒ - ๕	- ๗ - ๑
1̇71̇5	7571̇	71̇2-	57-1̇	51̇71̇	2̇575	7545	7-1̇-
- - - -	- - - ๗	- - ๑ ๗	๖ ๕ ๖ ๕ - ๕	- - - -	- - ๗ ๔	๕ ๔ ๕ ๔	- - ๕ ๖
1̇71̇7	1̇71̇5	- - 47	5745	751̇7	21̇75	457-	5-1̇5
- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- ๔ - ๔	- ๕ - ๔ ๓	- - - -
- 1̇75	1̇757	7545	7345	-1-5	-7-1̇	7571̇	3-4-
๕ ๗ ๕	ลำบาก	บุก	บั่น		กันทั้ง	สอง	

- ๕ ๑ ๓	- ๔ - ๓	- - - ๓	- ๓ - -	- - - -	- ๕ - ๕	- ๗ - ๕	- ๗ - -
4 3 1 1̇	7 5 4 5	7 5 1 1̇	7 5 4 3	- 1 - 3	- 4 - 7	4 7 4 5	1̇ 7 - 5
เข้า	ถึงวัง	ยัง	มีทัน		ได้ ทด	ลอง	
- - ๑ ๕	- - ๗ ๗	- ๕ - ๗	- - ๑ ๗	- - - -	- ๔๓-๕๗	- ๕ - ๓๔	- - - -
- 1̇ 7 5	1̇ 7 5 7	7 5 4 5	7 - 1̇ -	7 1̇ 2̇ 5	7 1̇ 2̇ 1̇	7 5 1̇ 7	5 7 4 5
ก็	มาต้อง	ยาก	เย็น		เป็นภัย	พาล	เอย
- ๕ ๑ -	- ๔ - ๔๓	- - ๕ ๔	- ๓ - ๔	- - - -	- ๔ - ๔	- ๓ - ๔	- ๕ - ๕
1̇ 7 5 4	5 3 5 4	5 1 5 4	5 7 5 4	4 3 1 1̇	7 5 4 5	7 5 7 3	4 7 4 5
- - - -	- - ๗ ๔	- - ๕ ๓	- ๔ - ๕	- - ๗ ๕	- ๔ - ๓	- - - -	- ๔ - ๓
5 7 5 1̇	7 5 7 4	4 4 5 3	4 7 4 5	7 5 4 5	7 5 4 3	1 3 4 3	1 4 1 3
- - - -	- ๑ - ๓	- - ๔ ๕	- ๔ - ๗	- - - -	- - - ๕	- - ๗ ๕	๔ ๓ - ๔
4 5 7 5	1 1̇ 7 5	4 3 1 3	4 5 7 4	5 7 - 1̇	7 5 4 5	1 1̇ 7 5	1̇ 7 5 4
- - - -	- ๓ - ๔๕	- - ๗ ๕	- ๔ - ๓	- - - -	- ๑ - ๓	- - - -	- ๔ - ๓
1 3 4 3	1 3 4 5	2 1̇ 7 1̇	7 5 4 3	1 1̇ 7 1̇	7 5 4 5	7 5 1 5	4 3 1 3
- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
- 2 1̇ 7	5 7 4 5	7 5 4 5	7 5 4 3	- 1 - 1̇	- 7 - 5	4 5 7 -	3 - 4 5
พระอ	นุชา	ว่า	พระพี่		นี้ ชี	ขลาด	
- - ๑ ๕	- - ๗ ๗	- ๕ - ๗	- ๕ ๑ ๗	- ๕ - -	- ๗ - ๔	- ๓ - ๓	- - - -
- 1 - 5	- 7 - 5	- 4 - 5	- 7 - -	1̇ 7 5 1̇	- 7 1̇ 3	4 5 7 -	1 - 3 4
เป็นชาย	ชาติ	ข้าง	งา		ไม่กล้า	หาญ	
- ๔ - ๔	- - - ๕	- ๑ - ๕	- ๗ - ๗	- ๔ - -	- ๔ ๓ ๔	๓ - - ๕	- - - -
4 3 1 3	3 4 5 7	5 1̇ 5 7	5 4 3 -	4 3 1 3	3 4 5 7	4 5 7 3	4 7 - -
แม่น	ชี วัง	ยัง	ไม่		บรรลัษ	ลาญ	
- ๑ - ๕	- ๗ - ๗	- ๕ - ๗	- ๕ - ๗	- - - -	- ๕ - ๕	- ๔ ๓ ๔	- - - -
- 5 1̇ 5	1 7 - 6	- 5 - -	- 7 - 1̇	7 6 5 1̇	5 7 1̇ 3	4 5 7 1	3 - 4 -

กี	เซซาน	ชอก	ชอนไป			คงได้	ดี
- ๕ - ๒	- ๓ - ๓	- ๑ - ๗	- ๑ - ๑	--- ๑	- ๔ - -	- ๑ - ๗	--- ๑
4 3 1 3	3 4 1 3	4 1 4 3	4 7 5 7	- 4 - 3	1 3 4 5	7 5 4 5	1 5 7 1
-----	-----	-----	-----	กี เซ	ซาน	ชอกชอน	ไป
				- ๓ - ๑	- ๗ - ๓	- ๔ ๓ ๔	- ๕ - ๕
5 1 7 1	7 5 4 5	7 5 4 5	4 3 2 1	- 3 - 1	4 3 1 3	4 5 7 4	1 1 7 5
-----	- ๑ - ๗	- ๕ - ๗	- ๔ - ๕	-- ๗ ๔	- ๕ - ๔	- ๓ - ๔ ๕	๗ ๕ ๔ ๓
- 5 - 5	- 1 - 7	- 4 5 7	7 3 4 5	7 5 1 7	- 5 - 4	1 3 4 5	7 5 4 3
		คงได้	ดี				
- ๒ - ๑	- ๔ - -	- ๑ - ๗	--- ๑	-----	-----	-----	-----
2 1 4 1	3 4 - 3	1 2 4 5	2 5 7 1	2 1 7 1	7 5 4 5	7 5 4 5	4 3 2 1
-----	-----	-----	-----	พระเชษฐ	รฐา	ว่า	จริง
				- ๑ - ๕	--- ๑	--- ๗	- ๕ - ๗
1 5 5 5	4 5 7 1	2 5 2 1	- 7 6 5	- 5 - 5	4 5 7 5	1 7 - 5	4 5 7 -
	แล้วน้อง	รัก		เจ้าแหลม	หลัก	ตัก	เดือน
- ๕ - -	- ๗ ๕ ๗	- ๕ - ๗	-- ๕ ๔	๔ ๓ ๕ ๗	--- ๓	--- ๓	-- ๓ ๔
- 1 7 5	4 5 7 5	2 1 7 -	- 5 4 3	4 3 4 3	4 5 7 1	3 4 1 1	7 5 4 3
	ส ดี	พี		พลง	ประคอง	น้อง	รัก
-----	- ๕ - ๔	- ๕ - ๔	- ๕ - -	--- ๗	- ๕ ๗ ๗	- ๑ - ๑	- ๗ - ๑
- 1 - 3	- 4 - 5	7 5 7 -	3 - 4 5	- 1 7 5	1 7 5 1	5 7 4 5	7 - 1 -
	จร		ร ลี	เข้าหยุด	ยั้ง	ฝั่ง	นที
- ๗ - -	--- ๕	-- ๔ ๓	-- ๔ ๔	- ๕ ๔ ๓	- ๕ - ๗	--- ๓	-- ๕ ๔
- 7 1 5	4 5 7 3	4 5 7 1	3 - 4 -	- 3 4 5	7 5 4 5	1 5 7 5	4 3 1 3
	เย็น	สบาย	เอย				
-----	--- ๔	-- ๔ ๔	--- ๕	--- ๓	-- ๔ ๕	๗ ๕ ๔ ๓	- ๓ - -
- 3 - 1	3 4 1 1	1 1 7 5	7 3 4 5	-- 7 3	- 4 - 5	7 5 4 3	4 3 - -
- ๑ - ๓	- ๔ - ๕	๔ - ๖ ๕	-- ๕				

- 1 - 3	- 3 4 5	- 4 - 7	5 5 5 5				

ลักษณะการลงจบเป็นอีกส่วนประกอบหนึ่งของเพลงหุ่นกระบอกซึ่งมีส่วนทำให้การดำเนินทำนองของทางบรรเลงจะต้องเปลี่ยนไปตามลักษณะของการร้อง ซึ่งในตัวอย่างแรกที่ได้แสดงไปนั้นเป็นการลงจบเพื่อต่อด้วยบทเจรจา หรือเพื่อบรรเลงเพลงอื่นต่อไป และทำนองต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการบรรเลงทำนองทางบรรเลง และทางร้องลงจบเพื่อบรรเลงเพลงเสมอ ดังทำนองต่อไปนี้

--- ๑	-- ๒ ๑	--- ๕	-- ๖ ๕	--- ๒	-- ๑ ๒	--- ๔	-- ๖ ๕
- 1 - 1	-- 2 1	- 1 - 5	-- 6 5	--- 2	-- 1 2	4 5 6 4	5 6 4 5
					เย็น	สบาย	เอย
--- ๔	-- ๕ ๖	- ๕ - ๖	- ๗ - ๑	----	--- ๑	-- ๑ ๑	--- ๑
6 5 1 4	1 4 5 6	7 1 7 4	5 6 7 1	----	- 2 - 1	- 2 - 5	- 7 - 1

จากทำนองดังกล่าวจะพบว่าทางบรรเลงมีลักษณะการดำเนินทำนองซึ่งอิงอยู่กับทางร้องเป็นอันมาก ซึ่งเรื่องนี้ ธีระ ภูมณี ได้อธิบายว่า "...ปกติแล้วตรงนี้แล้วแต่ แต่ละคนว่าจะสีไปตามทางร้อง หรือจะดันก็ได้..." (ธีระ ภูมณี. สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2542) ฉะนั้นการดำเนินทำนองในการลงจบแต่ละทางซึ่งประกอบด้วยการลงจบเพื่อเจรจา การลงจบเพื่อเพลงโอด การลงจบเพื่อเพลงเสมอ เซ็ดลา รัว ขึ้นอยู่กับปฏิภาณของผู้สีขอแต่ละคนในการบรรเลงว่าจะเลือกวิธีการดำเนินทำนองโดยบรรเลงเหมือนกับทางร้อง หรือจะใช้วิธีการดันก็ได้ ดังทำนองตัวอย่างการลงจบเพื่อต่อด้วยเพลงโอดแบบยาวดังทำนองต่อไปนี้

	ซอน	ซบ					
----	--- ๔	--- ๕	- ๔ - -	----	- ๑ - ๑	- ๗ - ๑	- ๓ - ๕ ๕
	สลบ	ไป					
----	-- ๔ ๓	--- ๔	--- ๔	----	----	----	----
----	2 1 7 5	4 5 7 5	7 1 3 4	----	----	----	----
----	--- ๕	--- ๗	--- ๑	----	----	----	----

----	--- 5	--- 7	--- 1̇	----	- 5 7 1̇	2̇ 1̇ 7 1̇	2̇ 5 7 1̇
----	--- ๑̇	--- ๗	--- ๑̇	๗ ๕ --	----	----	----
----	--- 1̇	--- 7	--- 5	----	2̇ 1̇ 7 1̇	2̇ 1̇ 7 1̇	7 3 4 5
----	--- ๗	--- ๑̇	--- ๓	--- ๔	- ๕ - ๑	--- ๖	- ๑̇ - ๕
----	--- 7	--- 1̇	--- 3	--- 4	- 5 - 1	--- 6	- 1̇ - 5

จากทำนองดังกล่าว ทำนองโน้ตบรรทัดทำของประโยคที่ 1 ชีระ ภูมณี ได้อธิบายว่า "...ทำนองนี้จะทำให้เรารู้ว่าคนร้องจะลงโอดยาว..." และจากทำนองดังกล่าวจะพบว่าทางบรรเลงมีการสร้างทำนองในส่วนที่เป็นจังหวะว่างโดยให้มีเสียงตกเป็นเสียงเดียวกับทำนองของทางร้องก่อนที่จะเว้นจังหวะให้ว่าง นอกจากนี้ยังพบว่ามีการดำเนินทำนองตามทางร้องโดยลักษณะการสืด้วยการรัวคันทันชักซอ ดังทำนอง

----	--- 5	--- 7	--- 1̇

นอกจากนั้นจากการสัมภาษณ์ สูดจิตต์ ดุริยประณีต ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเพลงเชิดหุ่นกระบอกว่า "...ลักษณะการร้องเพลงเชิดหุ่นมีความแตกต่างไปจากการร้องเพลงประเภทอื่น เช่น เพลงเถา เพลงเสภา เพราะผู้ร้องจะต้องใส่อารมณ์ให้เข้ากับบทบาทของตัวแสดง..." (สุดจิตต์ ดุริยประณีต. สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2542) และวิธีการร้องทางหุ่นซึ่งใช้ร้องสอดแทรกอยู่ในระหว่างบทร้องนั้นมีอยู่ 2 แบบ ดังนี้

แบบที่ 1

----	-- ๗ ๔	-- ๕ ๓	- ๔ - ๕	-- ๗ ๕	- ๔ - ๓	----	- ๔ - ๓
----	- ๑ - ๓	-- ๔ ๕	- ๔ - ๗	----	--- ๕	-- ๗ ๕	๔ ๓ - ๔
----	- ๓ - ๔ ๕	-- ๗ ๕	- ๔ - ๓	----	- ๑ - ๓	----	- ๔ - ๓

แบบที่ 2

- ๓ - ๑	- ๗ - ๓	- ๔ ๓ ๔	- ๕ - ๕	-----	- ๑ - ๗	- ๕ - ๗	- ๔ - ๕
-- ๗ ๔	- ๕ - ๔	- ๓ - ๔๕	๗ ๕ ๔ ๓	- ๒ - ๑	- ๔ - -	- ๑ - ๗	--- ๑

จากทางร้องทั้ง 2 แบบนี้ผู้ขับร้องสามารถนำไปร้องอยู่ในเพลงเชิดหุ่นกระบอกในช่วงใดก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม และดุลยพินิจของผู้ขับร้องเอง ส่วนวิธีการลงจบนั้นก็มีการจบเช่นเดียวกับที่กล่าวแล้วในข้างต้น กล่าวคือ ลงเพื่อจบเจรจา หรือเพื่อต่อเพลงอื่น ๆ การลงจบเพื่อต่อด้วยเพลงเสมอ เพลงเชิด เพลงลา และเพลงรำ การลงจบเพื่อต่อด้วยเพลงโอด (สุดจิตต์ ดุริย ประณีต. สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2542)

นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ครูเบญจรงค์ ธนโกเศศ ยังพบว่ามีลักษณะการร้องทางหุ่น ซึ่งนอกเหนือจาก 2 แบบที่ได้ยกตัวอย่างแล้ว ได้แก่ทำนองต่อไปนี้

ทำนองที่ 1

-----	-- ๔ ๑	-- ๒ ๕	- ๗ - ๑	-----	--- ๕	--- ๗	-- ๒ ๑
--- ๖	-- ๑ ๕	-- ๑ ๖	๕ ๔ - ๕				

ทำนองที่ 2

--- ๓	-- ๕ ๕	- ๔ - ๑	- ๒ - ๗	-----	- ๕ - ๑	-- ๒ ๑	- ๗ - ๕
--- ๑	--- ๗	--- ๖	--- ๕	-----	๗ ๕ ๔ ๓	- ๔ - ๓	-----